

GEODZIEDZICTWO OBSZARÓW CHRONIONYCH, ICH OCHRONA I PROMOCJA TURYSTYCZNA NA PRZYKŁADZIE PARKU NARODOWEGO GÓR STOŁOWYCH W ŚWIETLE ANALIZY DOKUMENTÓW

Geoheritage of protected areas, their protection and tourist promotion on the example of the Stołowe Mountains National Park – the document analysis

KRZYSZTOF WIDAWSKI¹

Zarys treści: Ustawa o ochronie przyrody z 16 kwietnia 2004 roku podkreśla, że ochrona polega na zachowaniu i zrównoważonym użytkowaniu składników przyrody i kształtowaniu właściwych postaw człowieka wobec nich przez odpowiednią edukację, informowanie i promocję. Obowiązek ten ceduje na zarządzających obszarami chronionymi. Artykuł bada w jaki sposób funkcję tę wypełnia Park Narodowy Gór Stołowych – jeden z najpopularniejszych, uwzględniając dziedzictwo przyrody nieożywionej, w Polsce. Celem jest analiza dokumentów prawnych, które określają zadania stojące przed władzami parku jak Zadania ochronne czy Plan ochrony. Przeanalizowano również sposób w jaki zadania te mają być zrealizowane. Praktycznym efektem działań jest przygotowanie zestawu walorów geoturystycznych jako istotnego geodziedzictwa regionu. Zestaw ten jest podstawą promocji parku. Dla potrzeb artykułu przedstawiono promocję z wykorzystaniem Internetu. Podjęto także próbę wskazania w jakim stopniu spójne są oba elementy realizujące ustawę: pierwszy – wynikający z ochrony oraz drugi, związany z promocją zasobów geoturystycznych.

Słowa kluczowe: geoturystyka, plan ochrony przyrody, walory geoturystyczne, produkt turystyczny

Abstract: The Nature Conservation Act of 16 April 2004 emphasizes that protection relates to the preservation and sustainable use of nature components and shaping appropriate human attitudes towards them through appropriate education, information and promotion. This obligation is assigned to the managers of protected areas. The article examines how this function is fulfilled by the Stołowe Mountains National Park - one of the most popular, taking into account the heritage of inanimate nature, in Poland. The aim is to analyze legal documents that define the tasks the authorities of the Park face, such as Protective Tasks or Protection Plan. The way in which these tasks are to be implemented has also been analyzed. The practical effect of the activities is the preparation of a set of geotourist values as an important geo-heritage of the region. This set is the basis for the promotion of the Park. For the purposes of the article, promotion on the Internet was presented. An attempt was made to indicate how consistent both elements implementing the act are: those related to protection and those related to the promotion of geotourist resources.

Key words: geotourism, Nature Protection Plan, geotourist resources, tourist product

Wstęp

Historię ochrony przyrody symbolicznie wyznacza data utworzenia parku narodowego Yellowstone – 1872 rok. Celem jego utworzenia była ochrona dziedzictwa przyrody ożywionej

oraz nieożywionej – geodziedzictwa. Można uznać to za początek turystyki przyrodniczej na obszarach chronionych (William, Hunt 2010). Ich popularność wynika z wielu czynników. Z pewnością należy do nich potrzeba odpoczynku w naturalnym otoczeniu czy regeneracji

¹ Uniwersytet Wrocławski, Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego, Zakład Geografii Regionalnej i Turystyki, ul. Z. Cybulskiego 32; e-mail: krzysztof.widawski@uwr.edu.pl, ORCID: 0000-0001-6223-3860

sił psychicznych nadwyrężonych stresem (Śniadek, Zajadacz 2014; Keiser, Purcelewska 2016). Ważnym czynnikiem są także zasoby turystyczne istotne zarówno z powodów estetycznych, jak i edukacyjnych. Wymienić także można wzrastającą popularność turystyki aktywnej, także obecnej w tym środowisku (Kuenzi, McNeely 2008; Balmford i in. 2009; Buckley 2009; Newsome i in. 2013; Eagles 2014). W parze z zainteresowaniem środowiskiem przyrodniczym idzie rosnąca wśród turystów świadomość potrzeby ochrony przyrody. U podstaw tej postawy leży idea geokonserwacji. Wyraża się ona odpowiednim gospodarowaniem zasobami dziedzictwa geologicznego i geomorfologicznego o wyjątkowej wartości edukacyjnej i estetycznej (Henriques i in. 2011). Jak wskazują Burek i Prosser (2008), geokonserwacja to nie tylko działanie ukierunkowane na zachowanie dziedzictwa w obawie przed zniszczeniem przez turystów. To także odpowiednia promocja elementów środowiska geologicznego i geomorfologicznego, która wspiera potrzebę ochrony zasobów. Geokonserwacja obejmuje szeroki zestaw elementów przyrodniczych. Gray (2005) wymienia wśród nich elementy geologiczne: skały, minerały oraz skamieniałości; elementy geomorfologiczne, takie jak ukształtowanie terenu oraz procesy fizyczne, elementy glebowe. Wszystko to składa się na geodziedzictwo wykorzystywane turystycznie, które powinno być odpowiednio chronione przed zniszczeniem.

Formą turystyki, która korzysta z tego dziedzictwa jest geoturystyka, która doczekała się pełnego uznania dopiero pod koniec XX wieku. Jak podkreśla Hose (1994, 1997) dla geoturystyki ważna jest geologia. Łącząc ją z odpowiednią interpretacją, turysta otrzymuje stosowną wiedzę z zakresu geologii i geomorfologii odwiedzanego miejsca podaną w atrakcyjny sposób (Hose 2000, 2005). Wiedza ta znacząco przekracza podstawowe informacje na temat danego krajobrazu (Hose 2011). Newsome i Dowling (2010) podkreślają potrzebę zrównoważonego podejścia przy wykorzystywaniu turystycznym poznawanych zasobów. I to jest również rolą geoturystyki. Z jednej strony pomaga w docenieniu roli walorów w krajobrazie i rozwoju historii ziemi, z drugiej rozbudza poczucie potrzeby ochrony tych zasobów dla następnych pokoleń (Hose 1997; Gray 2004, 2005).

Wśród ważnych miejsc, gdzie można uprawiać geoturystykę wymienia się: rezerваты

przyrody, parki przyrodnicze, a przede wszystkim parki narodowe (Henriques i in. 2011). Ich znaczenie dla rozwoju tej formy turystyki podkreśla wielu autorów (np. Santangelo i in. 2015). Wzrost popularności tej formy turystyki (Newsome i in. 2013; Eagles 2014) zwykle ma dwojaki wpływ na sam obszar chroniony, jego zasoby i otoczenie. Z jednej strony przekłada się to na zwiększenie świadomości ekologicznej uczestników turystyki, z drugiej – może stanowić zagrożenie. Niekontrolowana obecność turystów jest problemem dla zasobów przyrody nieożywionej chronionych przez park narodowy (Garavaglia i in. 2012). Dlatego wskazuje się na potrzebę dbania o dziedzictwo, czyli geokonserwację. Głównym założeniem tej idei jest odpowiednie zarządzanie istotnym estetycznie i edukacyjnie dziedzictwem geologicznym (Henriques i in. 2011; Gray 2011). Powinno to iść w parze z odpowiednią promocją walorów, jak i pożądanymi postawami w podejściu do przyrody (Grey 2005; Burek, Prosser 2008). Na takie podejście do kwestii geodziedzictwa, które powinno znaleźć swój wyraz w odpowiednio zdefiniowanych zasadach jego ochrony wskazuje wielu autorów (Serrano, González-Trueba 2005; Lima i in. 2010; Fassoulas i in. 2012; Bożiń, Tomić 2015).

Jednak rola turystyki nie może ograniczać się jedynie do minimalizowania ewentualnych strat związanych z obecnością turystów na obszarze cennym przyrodniczo. Turystyka powinna przyczyniać się do ochrony dziedzictwa przyrodniczego, na co wskazuje wielu autorów (Hose 1995; Słomka, Kicińska-Świdarska 2004; Dowling, Newsome 2006; Bushell i in. 2007; Honey 2008;). Wielu z nich podkreśla także potrzebę badań nad rozwojem turystyki na obszarach chronionych, które przełożyć się mogą na prawidłowe funkcjonowanie i zarządzanie znajdującymi się tam zasobami (Guyer, Pollard 1997; McCool 2009). Kluczem do sukcesu jest odpowiednia edukacja ekologiczna, która powinna przynieść konkretne efekty i dać impuls do kolejnych działań. Takie działania podejmuje wiele instytucji i środowisk, począwszy od lokalnej społeczności przez stowarzyszenia po zarządzających zasobami obszarów chronionych. Kluczem do sukcesu jest także podejście, by zasoby mogły służyć odbiorcy w dłuższej perspektywie (McIntosh i in. 1995; Ceballos-Lascurain 1996; Tonge, Moore 2007).

Warto przyrzeczyć się, i temu jest poświęcony niniejszy artykuł, jak cenne przyrodniczo obszary o statusie parku narodowego –

– najwyższej formy ochrony przyrody w Polsce (Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody, Dz. U. 2004 nr 92 poz. 880) – odnoszą się do kwestii ochrony dziedzictwa przyrody nieożywionej i jednocześnie promocji swoich zasobów w duchu idei zrównoważonego rozwoju.

Cele i metodologia

Celem artykułu jest analiza głównych założeń ochrony zasobów przyrody nieożywionej, mogących stanowić potencjał rozwoju geoturystyki na obszarach cennych przyrodniczo, pod kątem ich realizacji w praktyce. W analizie uwzględniono najwyższą formę ochrony przyrody w Polsce, jaką stanowią parki narodowe; skupiono się na sytuacji Parku Narodowego Gór Stołowych, który wyróżnia się wyjątkowością walorów geoturystycznych – nie tylko w regionie, ale i w Polsce. Zbadano spójność dokumentu niższego rzędu – założeń ochronnych PNGS i projektu planu ochrony z dokumentem nadrzędnym – Ustawą o ochronie przyrody z 16 kwietnia 2004 roku, wychodząc z założenia, że spójność jest podstawą prawidłowych i skoordynowanych działań w tym zakresie.

Następnie dokonano przeglądu dokumentów niższego rzędu – zadań ochronnych – pod kątem rozpoznania, jakie zasoby przyrody nieożywionej park uznaje za ważne dla ochrony oraz ich wykorzystania dla potrzeb edukacji i turystyki. Zbadano czy zasoby te są promowane – zrobiono to na przykładzie strony internetowej parku, uznając, że bez względu na kanał dystrybucji informacji, zestaw zasobów wymagających promowania jest niezmienny.

Główną metodą zastosowaną przy sprawdzaniu założeń jest metoda *desk research* z grupy badań wtórnych (Babbie 2003), której istotnym zamierzeniem jest analiza danych zastanych, opisujących potencjał geoturystyczny, jego zagrożenia i sposoby przeciwdziałania tym zagrożeniom. Zwrócono również uwagę, jakie zasoby przyrody nieożywionej park narodowy uznaje za istotne ze względów edukacyjnych i turystycznych.

Aby osiągnąć założony cel najpierw przedstawiono pokrótce potencjał geoturystyczny Parku Narodowego Gór Stołowych. Przy opracowaniu zestawienia wykorzystano dwa rodzaje źródeł:

- oficjalne dokumenty prawne opracowane dla potrzeb ochrony przyrody: Plan ochrony Parku Narodowego Gór Stołowych oraz Zadania ochronne Parku Narodowego Gór Stołowych z lat 2014–2022, analizując wskazania zagrożeń przyrody nieożywionej związane z rozwojem ruchu turystycznego;
- oficjalną stronę internetową Parku Narodowego Gór Stołowych. Założono przede wszystkim, że walory turystyczne o charakterze przyrodniczym, o których informację zamieszczono na oficjalnej stronie, są promowane, jako godne uwagi. One też powinny stanowić, zdaniem władz Parku Narodowego, podstawę do tworzenia i promowania konkretnego produktu turystycznego. Dobór prezentowanych zasobów jest wyrazem, choć pośrednim, polityki rozwoju turystyki na obszarze chronionym. Interesujący jest także sam sposób prezentacji, który również poddano analizie.

Miejsce walorów geoturystycznych w klasyfikacji walorów turystycznych

Przed samą prezentacją walorów geoturystycznych badanego obszaru warto pokrótce wskazać na ich miejsce w klasyfikacji walorów turystycznych w ogóle.

Polska literatura przedmiotu proponuje różne klasyfikacje walorów turystycznych (Rogalewski 1974, 1979; Warszzyńska, Jackowski 1978; Lijewski i in. 1998; Nowacki 2000; Kowalczyk 2001; Kruczek, Nowakowska 2002; Kurek 2007). Najbardziej szczegółową wersję zaproponował Lijewski wraz ze współautorami (2002). Wyróżniono w niej: walory wypoczynkowe, krajoznawcze oraz specjalistyczne. Walory geoturystyczne są częścią walorów krajoznawczych. Są to elementy środowiska przyrodniczego lub wytwory działalności człowieka, czytelne w krajobrazie, budzące zainteresowanie turysty, odporne na jego obecność oraz odpowiednio przystosowane do recepcji ruchu turystycznego (Lijewski i in. 2002). Walory krajoznawcze dzieli się na: przyrodnicze i antropogeniczne. Z geoturystycznego punktu widzenia najważniejszą grupą są walory przyrodnicze. Ich różnorodność wymusza bardziej szczegółowy podział. Za główny czynnik podziału uznano stopień i charakter interwencji człowieka w procesie tworzenia waloru. Do

pierwszej grupy, najistotniejszej z punktu widzenia geoturystyki, zaliczono walory utworzone bez ingerencji człowieka, takie jak: osobliwości fauny i flory, skałki i grupy skał, wąwozy, doliny i przełomy rzeczne, wodospady, źródła i wywierzyska, jaskinie i grotty, głazy narzutowe i głazowiska oraz inne obiekty geologiczne. Druga grupa to zbiór walorów utworzonych przez człowieka i są to parki zabytkowe, muzea i zbiory przyrodnicze, ogrody botaniczne i zoologiczne. W ostatniej grupie znalazły się te walory, gdzie ingerencja człowieka nie miała wpływu na ich charakter i znaczenie. Przykładem tej grupy są punkty widokowe, rezerваты, parki krajobrazowe oraz przede wszystkim parki narodowe.

Zdecydowanie mniej istotną grupą dla geoturystyki są walory kulturowe, będące wytworem człowieka. Jednak niektóre z nich, np. obiekty związane z działalnością gospodarczą, takie jak kopalnie, wyrobiska czy zabytki architektury, ze względu choćby na tworzywo, mogą być atrakcyjne dla geoturystów.

Park Narodowy Gór Stołowych i jego potencjał geoturystyczny

Park Narodowy Gór Stołowych znajduje się w Górach Stołowych, które położone są na wschodzie ziemi kłodzkiej pomiędzy Obniżeniem Ścinawki od strony północnej a Górami Bystrzyckimi i Wzgórzami Lewińskimi na południu. O wyjątkowości pasma stanowi rzeźba będąca odbiciem ich budowy geologicznej. Większa część gór zbudowana ze skał osadowych jest przykładem rzeźby strukturalnej. Jest to rzeźba płytowa – jedyny taki przykład na obszarze Polski. Jak podkreśla trójka autorów: Duszyński, Migoń i Kasprzak „(...) o jej powstaniu zdecydował nieznaczny stopień deformacji warstw skalnych wieku kredowego, które nie podlegały fałdowaniu, a jedynie miejscami niewielkiemu wychyleniu od położenia poziomego. Przykładowo, nachylenie warstw piaskowca budującego szczytową partię Szczełńca Wielkiego wynosi zaledwie 3–4°. Do tego niemal poziomego ułożenia nawiązuje zarówno wyrównana powierzchnia płaskowyżu centralnego, płaskie powierzchnie szczytowe Skalniaka i Narożnika, jak i łagodnie tylko pofalowane dno Obniżenia Dusznickiego” (Duszyński i in. 2018). Druga, południowo-zachodnia część

pasma, zbudowana jest ze starszych skał magmowych – granitów (Duszyński i in. 2018).

Idea utworzenia parku pojawiła się po raz pierwszy w 1973 roku w środowisku naukowym Wrocławia oraz ówczesnych władz województwa wałbrzyskiego. Decyzją Wojewódzkiej Rady Narodowej w Wałbrzychu nr 35/81 28 października 1981 roku powołano do życia Stołowogórski Park Krajobrazowy. Był to pierwszy krok w kierunku zapewnienia ścisłej ochrony przyrody na tym obszarze. Pomimo opóźnień związanych z przemianami politycznymi oraz z powodu problemów finansowych dopiero w roku 1993 zakończono prace nad przepisami wykonawczymi i w dniu 16 września na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów, podpisanego przez ówczesnego Prezesa Rady Ministrów Hannę Suchocką (Dz. U. Nr 88, poz. 407 z 23.09.1993 roku) powołano do życia Park Narodowy Gór Stołowych (Korybo 2018). Obecny status prawny parku narodowego reguluje Ustawa z dnia 16 kwietnia 2014 roku o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 92, poz. 880 ze zm.), na mocy której Park Narodowy Gór Stołowych jest państwową osobą prawną w rozumieniu art. 9 pkt 14 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 roku o finansach publicznych (Dz. U. Nr 157, poz. 1240, z późn. zm.).

Park Narodowy Gór Stołowych zajmuje obszar 6353,40 ha. Towarzyszy mu otulina o powierzchni 10504,28 ha (GUS 2022). Obszar ochrony ścisłej parku to 12% jego powierzchni (np.: Mały Szczeliniec, Wielkie Torfowisko Batorowskie). Ochroną częściową objęto 78% parku, a pozostałe 10% przypada na ochronę krajobrazową. Skalny płaskowyż parku w 92% jest porośnięty lasem, kolejne 7% stanowią użytki rolne, a 1% to tereny pozostałe (GUS 2022). W trudnym roku covidowym – 2020, ten stosunkowo niewielki powierzchniowo park (18. pozycja pod tym względem wśród 23 parków narodowych) odwiedziło 1,2 miliona turystów, co dało mu czwarte miejsce za Tatrzańskim Parkiem Narodowym (3,47 mln turystów), regionalną konkurencją w tym zakresie – Karonoskim Parkiem Narodowym (2,04 mln turystów) i Parkiem Kampinoskim z 1,30 mln turystów. Infrastruktura parku to dwa schroniska, trzy domy wczasowe i dwanaście schronów przeciwdeszczowych. park oferuje 32 km narciostad i 109 km pieszych szlaków turystycznych (GUS 2022).

Ochrona geodziezictwa Parku (PNGS) zapisana w dokumentach

Ochronie przyrody w Polsce nadano ramy prawne, a wyrazem tego jest Ustawa z 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody. Wynika z niej obowiązek napisania swobodnego scenariusza, na podstawie którego konkretne zasoby przyrody, także nieożywionej, winny być chronione. Tym dokumentem jest plan ochrony przyrody.

Konieczność opracowania planu ochrony dla parków narodowych wynika bezpośrednio z art. 18 pkt 1 ww. ustawy. Plan taki powinien obejmować między innymi: charakterystykę i ocenę stanu przyrody, identyfikację i ocenę istniejących oraz potencjalnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych, a także analizę skuteczności dotychczasowych sposobów ochrony. Plan ochrony powinien zawierać ocenę stanu zasobów, tworów i składników przyrody, walorów krajobrazowych, wartości kulturowych oraz istniejących zagrożeń. Ustawa narzuca również obowiązek opracowania koncepcji ochrony zasobów, eliminacji lub ograniczania zagrożeń oraz wskazania zadań ochronnych z podaniem rodzaju, zakresu i lokalizacji. Zapisy pkt 3 art. 20 Ustawy o ochronie przyrody wskazują elementy, które powinny współtworzyć plan ochrony. Są to między innymi: cele ochrony przyrody oraz wskazanie przyrodniczych i społecznych uwarunkowań ich realizacji; identyfikacja zagrożeń i sposobów ich eliminacji; wskazania obszarów ochrony ścisłej, czynnej i krajobrazowej; określenie działań ochronnych na tych obszarach; wskazanie obszarów i miejsc udostępnianych w celach naukowych, edukacyjnych, turystycznych, rekreacyjnych, sportowych oraz określenie sposobów ich udostępniania (Ustawa o ochronie przyrody, Dz. U. 2004 nr 92 poz. 880). Mając na uwadze powyższe ramy prawne, warto przyjrzeć się dokładniej, w jaki sposób cele ochrony przyrody realizowane są w przypadku Parku Narodowego Gór Stołowych.

Obecnie Park Narodowy Gór Stołowych nie posiada planu ochrony, a poprzedni wygasł na mocy zapisów ustawy o ochronie przyrody z 2004 roku. Swoją funkcję ochronną park realizuje na podstawie zadań ochronnych zapisanych i realizowanych w kolejnych latach po zatwierdzeniu przez Ministra Środowiska/Ministra Klimatu (Zadania z okresu 2014–2022). Najaktualniejszy zestaw zadań został zatwier-

dzony zarządzeniem Ministra Klimatu z dnia 13 stycznia 2020 roku w sprawie Zadań ochronnych dla Parku Narodowego Gór Stołowych na lata 2020–2022 (Dz. U. Ministra Klimatu, Warszawa, dnia 14 stycznia 2020 roku, poz. 8). Dokument składa się z pięciu zasadniczych części. Wśród nich znalazła się identyfikacja oraz ocena istniejących i potencjalnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych oraz wskazania sposobów eliminacji lub ograniczania tych zagrożeń i ich skutków, opis sposobów ochrony czynnej ekosystemów z podaniem rodzaju, rozmiaru i lokalizacji oraz ustalenie miejsc udostępnianych w celach naukowych, edukacyjnych, turystycznych i sportowych wraz z maksymalną liczbą osób mogących przebywać jednocześnie w tych miejscach. Dla potrzeb niniejszego artykułu zaprezentowano zestawienie odnoszące się jedynie do elementów przyrody nieożywionej (tab. 1).

Zadania ochronne przedstawiają także sposoby ochrony czynnej ekosystemów z podaniem rodzaju, rozmiaru i lokalizacji poszczególnych zadań (tab. 2).

Ustalenie miejsc udostępnianych w celach naukowych, edukacyjnych, turystycznych i sportowych oraz maksymalnej liczby osób mogących jednocześnie przebywać w tych miejscach to kolejne zadanie, które park jest zobowiązany zrealizować, określając położenie miejsca i sposób jego udostępniania wyrażony pojemnością turystyczną (tab. 3).

Jak podkreśla się „zadania ochronne nie zawsze pozwalają na elastyczność i dostosowanie działań do nagłych zmian w przyrodzie. (...) Plan ochrony (...) pozwala na ewentualną rezygnację z zabiegów mniej pilnych, których niewykonanie nie będzie miało negatywnych skutków dla przyrody parku, na rzecz prac koniecznych do wykonania z powodu nagle zaistniałych okoliczności” (PNGS 2022). Prace nad projektem podjęto w 2011 roku, a zakończono w maju 2013 roku po uprzednio przeprowadzonych konsultacjach społecznych nad wcześniejszą wersją projektu z marca tego roku. Jakkolwiek projekt nie został finalnie zatwierdzony rozporządzeniem Ministra Środowiska jako plan ochrony dla Parku Narodowego Gór Stołowych, to jednak warto zwrócić uwagę na propozycje zapisów odnoszących się do interesującej tematyki zasobów przyrody nieożywionej, jako że realizuje on elementy Rozporządzenia Ministra Środowiska z 12 maja 2005 roku w sprawie sporządzania projektu planu ochrony dla parku narodowego, rezerwatu przyrody i parku kraj-

Zagrożenia przyrody zdiagnozowane dla Parku Narodowego Gór Stołowych
(na podstawie *Zarządzenia Ministra Klimatu... 2020*; str. 3-10)

Nature threats diagnosed for the Stołowe Mountains National Park

Zagrożenia wewnętrzne istniejące/ <i>Existing internal threats</i> (15 zagrożeń, z tego 2 związane z przyrodą nieożywioną):	
Identyfikacja i ocena zagrożeń/ <i>Identification and assessment of threats</i>	Sposób eliminacji lub ograniczania zagrożeń i ich skutków/ <i>A way of eliminating or reducing the threats and their effects</i>
Antropogeniczna erozja gleb na stokach.	– Zabudowa przeciwerozyjna.
Niekontrolowana ingerencja w obszar PNGS polegająca na: przebywaniu turystów lub odwiedzających PNGS w miejscach nieudostępnionych.	<ul style="list-style-type: none"> – Ukierunkowanie ruchu turystycznego przez budowę i konserwację infrastruktury turystycznej, – Konserwacja nawierzchni szlaków turystycznych. Odnowianie oznaczeń szlaków i drogowskazów na węzłach komunikacyjnych, – Konserwacja szlaków rowerowych, ścieżek dydaktycznych oraz wykonanie kolejnych ścieżek, – Ustawianie tablic informacyjnych z regulaminem PNGS i prezentujących informacje na temat obowiązujących w PNGS zakazów w postaci piktogramów, – Usprawnienie ruchu turystycznego i ograniczenie ilości turystów na Szczelińcu Wielkim i Błędnym Skałach poprzez utworzenie tras turystycznych i wprowadzenie opłat za wejście na trasy, – Zapobieganie przebywaniu turystów lub odwiedzających PNGS poza miejscami udostępnionymi (obszarach na terenie PNGS, które nie są udostępnione turystom do zwiedzania), poprzez odsłanianie form skalnych zlokalizowanych w bezpośrednim sąsiedztwie szlaków, – Edukacja ekologiczna społeczności lokalnych i turystów.
Zagrożenia wewnętrzne potencjalne/ <i>Potential internal threats</i> (2, z tego jedno związane z przyrodą nieożywioną)	
Coroczny wzrost ruchu turystycznego na Szczelińcu Wielkim i Błędnym Skałach powodujący w szczególności wzrost ilości odpadów, hałasu, nasilenie procesów erozyjnych w rejonach szlaków turystycznych.	– Wprowadzenie ruchu jednokierunkowego na trasach turystycznych. Budowa infrastruktury turystycznej zapewniającej bezpieczne przejście.
Zagrożenia zewnętrzne istniejące/ <i>Existing external threats</i> (8, z tego jedno związane z przyrodą nieożywioną)	
Niski poziom świadomości ekologicznej turystów i społeczności lokalnych w zakresie roli jaką odgrywa PNGS oraz zasad obowiązujących w PNGS.	<ul style="list-style-type: none"> – Realizacja programów edukacyjnych skierowanych do dzieci i młodzieży szkolnej, – Prowadzenie działalności edukacyjnej w oparciu o przestrzenny system edukacyjno-informacyjny, w tym szczególnie dotyczącej potrzeb ochrony zasobów przyrody PNGS, – Doskonalenie oferty edukacyjnej dla wszystkich grup odbiorców, – Publikacja materiałów na temat PNGS, jego środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz problemów ochrony środowiska, – Współpraca ze społecznościami lokalnymi.

Tabela 2

Sposoby ochrony czynnej na terenie Parku Narodowego Gór Stołowych
(na podstawie *Zarządzenia Ministra Klimatu... 2020*; str. 11-31)

The ways of active protection in the Stołowe Mountains National Park

1. Sposoby ochrony czynnej ekosystemów na obszarach ochrony ścisłej/ <i>The ways of active protection of ecosystems in areas of strict protection</i>	
Rodzaj zadań ochronnych/ <i>Type of protective task</i>	Rozmiar/ <i>Dimension</i>
Budowa, remonty i utrzymanie szlaków i urządzeń turystycznych: napraw i bieżąca konserwacja infrastruktury turystycznej: remont tablic edukacyjnych i drogowaskazów; wykonywanie działań zabezpieczających w rejonie szlaków turystycznych mających na celu ochronę przed naturalnymi masowymi ruchami skał; bieżące naprawy i konserwacje stanowisk „Ścieżki Skalnej Rzeźby”	Do 20 sztuk – tablice edukacyjne, do 109 km – szlaki piesze, do 53 km – szlaki rowerowe; działania zabezpieczające – według potrzeb; ścieżka – łącznie 14 stanowisk.
2. Sposoby ochrony czynnej ekosystemów na obszarach ochrony czynnej – kategoria: Inne/ <i>The ways of active protection of ecosystems in areas of strict protection – category: Others</i>	
Budowa i remonty szlaków i urządzeń turystycznych: budowa wiat turystycznych; konserwacja i remonty oznakowania turystycznego; budowa kładek i pomostów turystycznych; remont szlaku żółtego z Pasterki na Szczeliniec Wielki; budowa trasy turystycznej na Błędnym Skałach dla osób niepełnosprawnych; remont szlaku turystycznego w rejonie Skalnych Grzybów; naprawa i bieżąca konserwacja nawierzchni szlaków turystycznych (piaskowiec radkowski); bieżące naprawy i konserwacje: stanowiska edukacyjnego „Radkowskie Baszty” (ścieżka geologiczna); stanowiska edukacyjnych: „Wisząca Skała, Podmorskie Kanały, Białe Ściany (ścieżka geologiczna); wytyczenie ścieżki edukacyjnej „Skalne Grzyby” zgodnie z przebiegiem żółtego i czerwonego szlaku turystycznego i wykonaniem dojść do atrakcyjnych form skalnych	2 wiaty; do 109 km; według potrzeb; do 450 m; do 500 m; do 5000 m; do 15 km., według potrzeb; Łącznie do 7500 m.

Tabela 3

Miejsca udostępnianie w celach edukacyjnych i turystycznych
(na podstawie *Zarządzenia Ministra Klimatu... 2020*; str. 41-42)

Places available for educational and tourist purposes

Miejsce/ <i>Place</i>	Maksymalna liczba osób mogąca przebywać tam jednocześnie/ <i>The maximum number of people that can stay there at the same time</i>
Stanowiska edukacyjne „Geoatrakcje Gór Stołowych”	20 osób/stanowisko
Błędne Skały, oddział 116	500 osób
Szczeliniec Wielki, oddziały – 41, 41A	500 osób

obrazowego, dokonywania zmian w tym planie oraz ochrony zasobów, tworów i składników przyrody (Dz. U. 2005 nr 94 poz. 794). Ponadto należy dodać, że jest także wyrazem stanowiska pracowników parku, przyrodników i naukowców prowadzących badania w Górach Stołowych, z którymi projekt był konsultowany. Można zatem przyjąć, że dokument wskazuje

najistotniejsze kierunki rozwoju i funkcjonowania parku w kontekście ochrony, ale także zrównoważonego podejścia do wykorzystania jego zasobów, przede wszystkim tych związanych z przyrodą nieożywioną, która jest tematem niniejszego artykułu.

Projekt planu przedstawia generalne cele ochrony przyrody na obszarze Parku (PNGS

2022). Wśród nich wymienia się: zachowanie różnorodności biologicznej oraz dziedzictwa geologicznego i geomorfologicznego, utrzymanie walorów krajobrazowych, w tym terenów niezalesionych i osadniczych oraz kształtowanie właściwych postaw człowieka wobec przyrody przez edukację, informowanie i promocję w dziedzinie ochrony przyrody. Ze względu na bogactwo geodziedzictwa wskazano także na cele ochrony przyrody nieożywionej. Są to:

- zachowanie naturalnych procesów i struktur geologicznych, geomorfologicznych, hydrologicznych oraz glebowych, a także utworów geologicznych (odslonięcia skalne itp.) oraz form rzeźby terenu (skałek i ich zespołów, ścian skalnych progów morfologicznych, rumowisk, osuwisk skalnych, nisz źródłowych, wąwozów, koryt rzecznych i ich dolin itp.);
- eliminacja lub ograniczanie zagrożeń związanych z erozją, zanieczyszczeniami i wszelkimi oddziaływaniami antropogenicznymi;
- zachowanie układu sieci hydrograficznej o cechach aktualnych, dobrego stanu źródeł, unikatowych ekosystemów torfowiskowych i gleb zawodnionych, a także wód podziemnych w dobrym stanie ilościowym i jakościowym;

Fot. 1. Szczeliniec Wielki
(fot. A. Marek 2007)

- zachowanie warunków do niezakłóconego przebiegu procesów przyrodniczych oraz dobrego stanu atmosfery z niską emisją pyłów i gazów; ograniczenie lub eliminacja czynników wpływających na zanieczyszczenie powietrza.

W przypadku celów ochrony krajobrazu warto wskazać na wyrażoną potrzebę: ochrony krajobrazów o charakterze naturalnym i w niewielkim stopniu przekształconych, ochrony atrakcyjnych panoram i przedpól ich ekspozycji oraz gotowość do udostępniania wartości wizualnych krajobrazu (PNGS 2022).

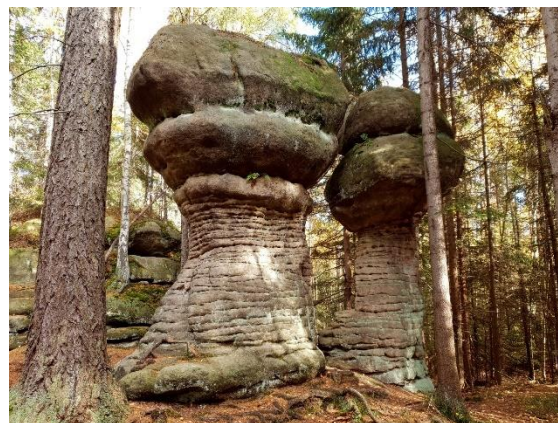
Fot. 2. Błędne Skały
(fot. A. Marek 2018)

W części II projektu Planu ochrony w pkt 2.1 w formie tabeli przedstawiono zestaw najcenniejszych, zdaniem autorów dokumentu, obiektów geologicznych i geomorfologicznych występujących na obszarze Parku Narodowego Gór Stołowych. W sumie zaprezentowano 73 obiekty w kolejności ich atrakcyjności poznawczej i turystycznej. W pierwszej dziesiątce, zachowując kolejność zestawienia, znalazły się: Szczeliniec Wielki, Błędne Skały, Białe Skały, Skałki przy Radkowskim Urwisku, skałki przy Słonecznym Urwisku, Skalne

Grzyby, skałki Góry Zbój, skałki Góry Dzik, skałki Fortu Karola i Samotnika oraz Skałki Łężyckie (Fot. 1, 2, 3).

Załącznik nr 4 projektu przedstawia działania ochronne na obszarach ochrony ścisłej, czynnej i krajobrazowej z podaniem rodzaju, zakresu i lokalizacji tych działań. W części II przedstawione zostały działania ochronne wspólne dla obszarów objętych wszystkimi rodzajami ochrony. Wśród dwudziestu pięciu rodzajów działań wymienionych w dokumencie trzy (działanie nr 1, 2 oraz 19) są bezpośrednio związane z geodziezictwem (tab. 4).

Fot. 3. Skalne Grzyby (fot. A. Marek 2018)

Tabela 4

Działania ochronne geodziezictwa w Parku Narodowym Gór Stołowych wg Projektu Planu Ochrony (na podstawie *Planu ochrony Parku Narodowego Gór Stołowych... Projekt*; str. 41)

Geoheritage protective actions in the Stołowe Mountains National Park according to the Protection Plan Draft

Rodzaj działań ochronnych/ <i>Type of protective actions</i>	Sposób i zakres wykonania/ <i>Method and scope of implementation</i>
Zachowanie dziedzictwa geologicznego i geomorfologicznego	<ul style="list-style-type: none"> – Ochrona cennych stanowisk geologicznych i form rzeźby terenu, – Zabezpieczanie ich przed niekontrolowaną penetracją człowieka.
Ograniczanie nasilenia procesów erozji wywołanego przez człowieka	<ul style="list-style-type: none"> – Monitorowanie natężenia ruchu turystycznego na szlakach i ścieżkach poznawczych oraz inwentaryzowanie występowania przejawów erozji, – Zastosowanie zabezpieczeń przeciwoerozyjnych w miejscach.
Zapobieganie dewastacji skał i roślinności	<ul style="list-style-type: none"> – Prowadzenie bieżących prac porządkowych w miejscach stwierdzonych aktów wandalizmu, – Uzupełnienie infrastruktury turystycznej w miejscach potencjalnej dewastacji skał (barierki, ogrodzenia), – Wzmocnienie przekazu do turystów „nie zostawiaj po sobie śladu” (tablice), – W programach edukacyjnych parku zwiększenie nacisku na etykę turystyki.

Analizując rodzaje działań, które należy podjąć, by chronić zasoby przyrody nieożywionej w przypadku ochrony czynnej, wskazuje się na potrzebę ochrony cennych obiektów skalnych. Cel ten Autorzy chcą osiągnąć poprzez zabezpieczenie odpowiedniego stanu oraz widoczności skał, a także ograniczanie i eliminowanie pokrywy roślinnej (głównie drzew i krzewów) na skałach i w ich najbliższym otoczeniu w miejscach najbardziej atrakcyjnych turystycznie w minimalnej skali i z uwzględnieniem potrzeb ochrony przyrody. Kolejnym celem jest

zapobieganie zagrożeniom dla przyrody wynikającym z dyspersji turystów. Aby go osiągnąć, proponuje się: korektę przebiegu szlaków turystycznych w celu ścisłego skanalizowania ruchu turystycznego (podniesienia atrakcyjności szlaku, urozmaicenie jego przebiegu między skałami, odsłonięcie wybranych form skalnych, wyposażenie szlaku w barierki, wyposażenie w tabliczki informujące o nazwach skał i miejsc). Dotyczyć to powinno szlaku żółtego w sąsiedztwie Skalnych Grzybów oraz Białych Skał – szlaku żółtego i zielonego – dojście do Fortu Karola.

Część VII załącznika nr 4 poświęcona jest opisom badań naukowych i monitoringowi. Warto zwrócić uwagę na cele czterech zadań badawczych realizowanych w ramach monitoringu w zakresie turystyki i edukacji. Wśród nich wymieniono monitoring ruchu turystycznego, który odbywałby się poprzez zliczanie biletów sprzedanych w punktach kasowych w Błędnym Skałach i na Szczelińcu Wielkim oraz poprzez cykliczne badania liczby turystów w wybranych punktach z użyciem elektronicznych urządzeń zliczających. Wskazano także na potrzebę monitoringu postaw turystów, które badane byłyby cyklicznie z wykorzystaniem ankiet w zakresie preferencji turystów, ich oceny zagospodarowania turystycznego i odbioru skuteczności działań edukacyjnych.

Zasoby geoturystyczne Parku Narodowego Gór Stołowych – promocja

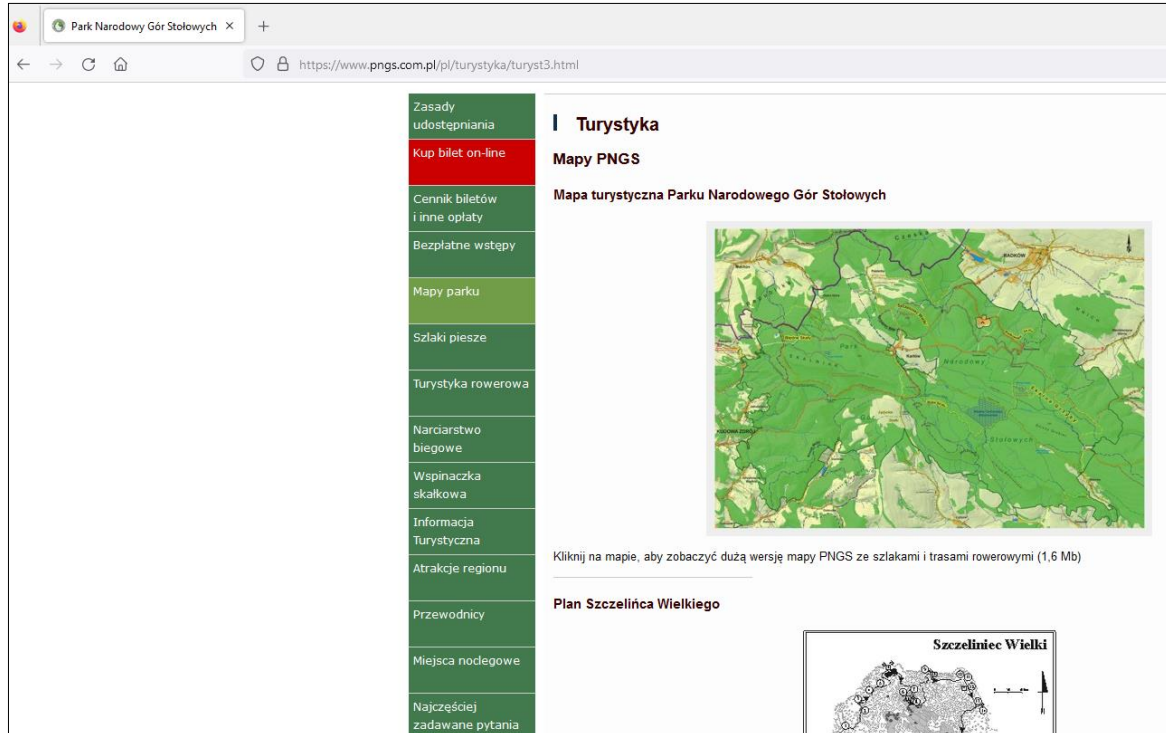
Jednym z zadań zarządzających zasobami turystycznymi, także w przypadku parków narodowych, jest ich promocja. Jej celem jest zainteresowanie i przyciągnięcie turystów krajowych i zagranicznych, wpływanie na ich decyzje przy wyborze konkretnej destinacji, formy turystyki oraz określonej infrastruktury (Noti 2013). Jednym z narzędzi promocji, istotnym we współczesnym świecie jest Internet (Vyas 2019). Jest to jednocześnie najpopularniejsze obecnie źródło informacji, które zrewolucjonizowało przemysł turystyczny, począwszy od lat 80. ubiegłego stulecia (Buhalis 2003; Buhalis, Law 2008). Strony internetowe zawierające informacje turystyczne stają się nieodzownym kanałem dystrybucji informacji turystycznej (Bastida 2014; Del Vasto 2015), a w zasadzie najistotniejszym (Lee, Gretzel 2012).

Strona internetowa od lat jest praktycznie pierwszym ze źródeł, w którym turyści szukają informacji na temat destinacji. Niejednokrotnie zdarza się, że jest to swoisty *game changer*. Pod wpływem znalezionych wiadomości, ich dostępności, sposobu prezentowania turysta decyduje o wyborze regionu czy też waloru, który zamierza odwiedzić. Warto podkreślić, że samo posiadanie strony internetowej, która jest źródłem poszukiwanych informacji, już podnosi atrakcyjność regionu i wpływa na jego konkurencyjność. (Baggio 2003). Coraz częściej podkreśla się potrzebę odejścia od tradycyjnych

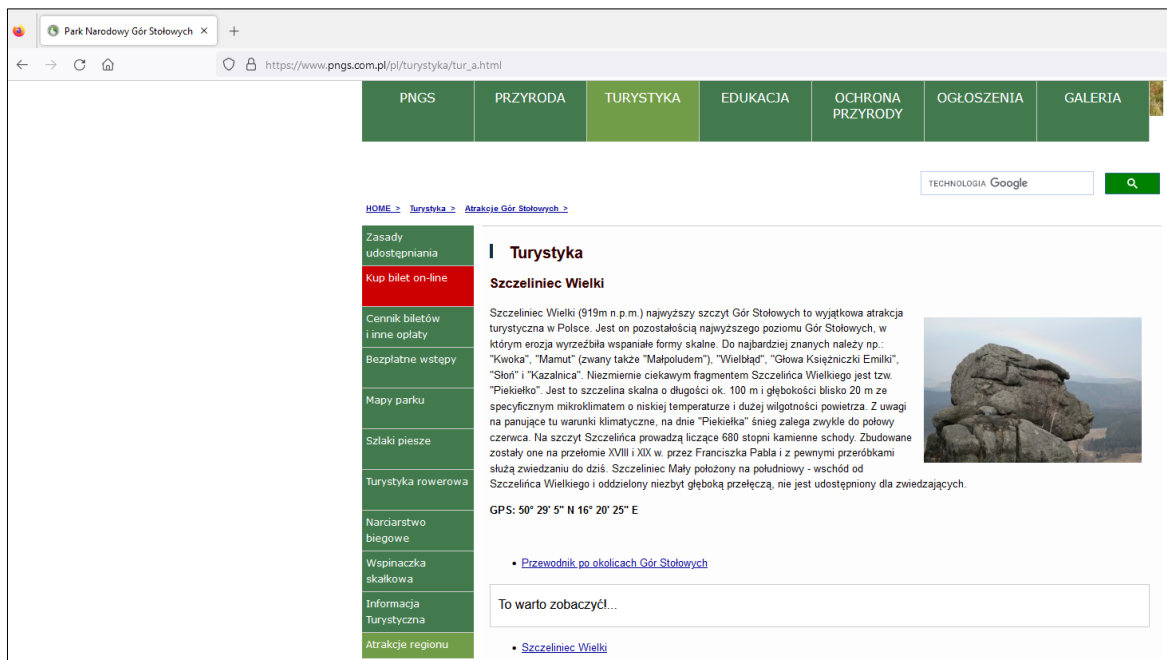
form promocji, jak broszury, kładąc nacisk na nowe technologie wykorzystywane w informowaniu społeczności sprawnie funkcjonującej w wirtualnym świecie. W tym wypadku strona internetowa wydaje się kluczowym narzędziem promocji (Tang, Jang 2012). Współcześnie turyści właśnie tam szukają każdego rodzaju informacji, od praktycznych jak ceny, miejsce noclegowe, transport, przez rozrywkę po atrakcje regionu (Hyun, O'Keefe 2012). I jest to zwykle dla nich niejednokrotnie główne, często jedyne źródło informacji (Lehto i in. 2006). Dlatego warto przyjrzeć się, jakie walory turystyczne dziedzictwa przyrody nieożywionej są promowane z wykorzystaniem tego właśnie kanału dystrybucji informacji przez Park Narodowy Gór Stołowych i w jakim stopniu jest to spójne z powyżej prezentowanymi dokumentami określającymi zadania ochronne.

Informacja geoturystyczna na oficjalnej stronie internetowej Parku Narodowego Gór Stołowych

Informacja na temat zasobów geoturystycznych zawarta na oficjalnej stronie internetowej parku znajduje się w dwóch miejscach. Są to zakładki: „Turystyka” oraz „Edukacja” (rys. 1). Pierwsza zawiera główne informacje o charakterze praktycznym. Pojawiają się na niej zasady udostępniania walorów parku, mapa turystyczna oraz plany dwóch głównych atrakcji: Szczelińca Wielkiego i Błędnym Skał. Zamieszczono tam także informacje o szlakach pieszych, trasach rowerowych, narciarstwie biegowym, wspinaczce skałkowej, informacji turystycznej, przewodnikach posiadających uprawnienia do pracy w Sudetach, informacja o bazie noclegowej na terenie parku, oraz strategia rozwoju turystyki. Najważniejszą zakładką z punktu widzenia promocji walorów turystycznych jest zakładka: „Atrakcje regionu”. Zawarta tam informacja praktycznie w całości dotyczy zasobów geoturystycznych (rys. 2). Opis wprowadzający odnosi się do form skalnych, a siedem wyróżnionych walorów opatrzonych hasłem: „To warto zobaczyć!” to walory geoturystyczne. Są to: Szczeliniec Wielki, Błędne Skały, Skalne Grzyby, Bułe Skały, Łężyckie Skałki, Radkowskie Skały i Filary Skalne oraz Wodospad Pośny. Każdemu z walorów towarzyszy osobna

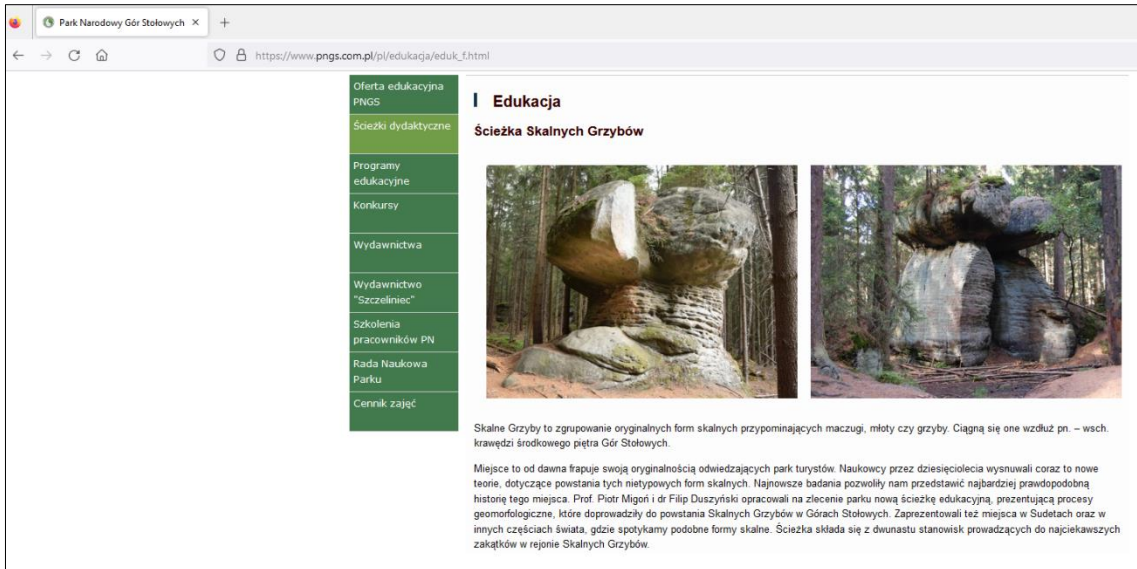

Rys. 1. Strona internetowa Parku Narodowego Gór Stołowych, zakładka: „Turystyka” (PNGS 2022)
PNGS website, bookmark: „Tourism”

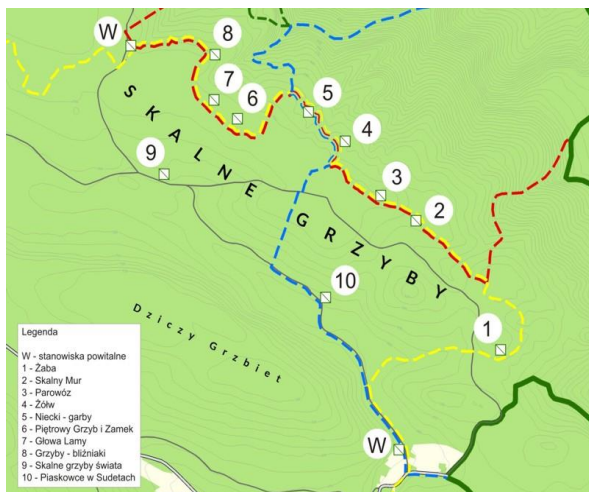
Rys. 2. Schemat opisu atrakcji turystycznych na stronie internetowej (PNGS 2022)
Description of tourist attractions on the PNGS website – scheme

Rys. 3. Ścieżki dydaktyczne na stronie internetowej (PNGS 2022)

Educational trails on the PNGS website

Rys. 4. Mapa i przewodnik Ścieżki dydaktycznej Skalnych Grzybów (PNGS 2022)

Map and guide of the Rock Mushrooms Nature Trail

jednoakapitowa charakterystyka wraz ze zdjęciem i link do „Przewodnika po okolicach Gór Stołowych”.

Kolejnym źródłem informacji odnoszącej się do walorów geoturystycznych jest zakładka: „Edukacja”. Pośród informacji można znaleźć ogólny opis oferty edukacyjnej PNGS, realizowane w przeszłości programy edukacyjne, informacje dotyczące oferty dla Zielonych Szkół w Górach Stołowych, czy organizowane przez władze Parku Narodowego konkursy. Istotną ze względu na promocję walorów jest zakładka: „Ścieżki dydaktyczne”. Strona przekierowuje do bardziej szczegółowych informacji na temat sześciu ścieżek dydaktycznych znajdujących się w ofercie parku (rys. 3). Są to: Ścieżka Skalnej Rzeźby, Niknąca Łąka, Ścieżka „Płazy”, Czynna ochrona ekosystemów w PNGS, Geoatrakcje Gór Stołowych oraz Ścieżka Skalnych Grzybów. Trudno w tym miejscu wskazać jeden stały schemat prezentacji oferty. Raz jest to krótka, dwuwiersowa informacja, innym razem jest to szczegółowa prezentacja złożona z kilku elementów: zdjęcie lub zdjęcia walorów, które stanowią o wartości edukacyjnej ścieżki, krótki kilkudzaniowy opis, mapa ścieżki oraz aktywny link przekierowujący do aktywnego przewodnika: Ścieżka Skalnych Grzybów w formacie pdf, który na 70 stronach w sposób przystępny przedstawia historię gór, skał oraz szczegółowo każde z ośmiu stanowisk (rys. 4). Całość zamyka informacja o skalnych grzybach na świecie i obszarach piaskowcowych w Sudetach. Bez względu na jakość prezentowanej infor-

macji oraz jej usytuowanie można stwierdzić, że zaprezentowano walory geoturystyczne, które znalazły się w obu dokumentach odnoszących się do ochrony przyrody na obszarze Parku Narodowego Gór Stołowych, zarówno w Zadaniach ochronnych, jak i projekcie Planu ochrony.

Podsumowanie

Analiza dokumentów opisujących działania Parku Narodowego Gór Stołowych wskazuje, że są one przemyślane i wpisują się w politykę ochrony przyrody w Polsce. Nadrzędny dokument nadający ramy funkcjonowaniu parku narodowego jako formy ochrony przyrody – Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku wyraźnie określa w art. 2 pkt 1 na czym polega ochrona przyrody. Jest to zrównoważone użytkowanie oraz odnawianie zasobów, tworów i składników przyrody. W grupie siedmiu składników wymienia się także twory przyrody ożywionej i nieożywionej oraz kopalnych szczątków roślin i zwierząt, a także krajobraz. W pkt 2 tego artykułu określono sześć celów ochrony przyrody, w tym: zachowanie dziedzictwa geologicznego i paleontologicznego, ochronę walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień, a także kształtowanie właściwych postaw człowieka wobec przyrody poprzez edukację, informowanie i promocję w dziedzinie ochrony przyrody. W art. 3 określa się sposoby realizacji ochrony i są to, między innymi: obejmowanie zasobów, tworów i składników przyrody formami ochrony przyrody, realizację programu ochrony zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z planem działań oraz prowadzenie działalności edukacyjnej, informacyjnej i promocyjnej w dziedzinie ochrony przyrody. Zadania parków narodowych doprecyzowuje art. 8 Ustawy, wskazując na prowadzenie działań ochronnych w ekosystemach parku, udostępnianie obszaru parku narodowego na zasadach określonych w planie ochrony lub zadaniach ochronnych oraz prowadzenie działań związanych z edukacją przyrodniczą (Dz. U. 2004 nr 92 poz. 880).

Wszystkie te elementy Park Narodowy Gór Stołowych realizuje, a przynajmniej wolę takiej realizacji wyraża poprzez zapisy w stosownych dokumentach. Doprecyzowuje w nich zadania, które uwzględniają specyfikę obszaru, który chroni. Specyfiką tą jest unikalna rzeźba

gór wraz z zasobami przyrody nieożywionej. Zwraca się na to uwagę zarówno w projekcie planu ochrony, jak i w kolejnych Zadaniach Ochronnych. Precyzyjniejszy jest w tym zakresie projekt podający całą listę konkretnych zasobów, które powinny być objęte szczególną troską ze strony parku, ponieważ są doskonałym obrazem rzeźby gór. Ochrona nie powinna wykluczać i nie wyklucza wykorzystania walorów, o czym także informują stosowne dokumenty. Udostępniane są zarówno dla celów badawczych, jak i edukacyjnych czy turystycznych. O zrównoważonym podejściu do ich wykorzystania mówią poszczególne punkty zadań ochronnych bądź projektu planu ochrony. Opisanym w dokumentach zagrożeniom towarzyszą sposoby ich ograniczenia bądź eliminacji, tak by zasoby przyrody nieożywionej mogły być dostępne dla odwiedzających park. Określa się także rodzaj zadań ochronnych i ich rozmiar, który ma bardzo praktyczny i szczegółowy wymiar. Uwzględnia się nawet takie działania jak odsłanianie stanowisk skalnych, co powinno ułatwić ich obserwację. Ważnymi zapisami są te, które odnoszą się do udostępniania konkretnych miejsc lub szlaków. Są szczegółowe zarówno w zakresie niezbędnej dla realizacji celu infrastruktury, jak i pojemności turystycznej poszczególnych walorów jak Szczeliniec Wielki czy Błędne Skały. Określony w dokumentach zestaw zasobów został następnie wykorzystany, stosownie do wymogów ustawy, w działaniach o charakterze edukacyjnym i turystycznym. Park, zgodnie z nałożonymi nań obowiązkami, podejmuje odpowiednie działania promocyjne. Przygotowuje do recepcji przez odwiedzających swoje zasoby poprzez dystrybucję informacji na ich temat, a także przez przygotowanie produktów turystycznych stworzonych na bazie zasobów geoturystycznych. Takimi produktami są szlaki tematyczne – ścieżki dydaktyczne. W ten sposób park realizuje funkcję wychowawczą, poznawczą oraz edukacji ekologicznej – jedne z głównych funkcji turystyki. Informacja na ich temat zamieszczona została na oficjalnej stronie internetowej i jest efektem wcześniejszej inwentaryzacji zasobów. Spośród 73 wskazanych w projekcie planu ochrony siedem najistotniejszych (...), opisanych w pierwszej dziesiątce zestawienia, trafiło do zakładki: „Atrakcje turystyczne”. Warto raz jeszcze podkreślić, że atrakcje turystyczne i geoturystyczne są tożsame. To na ten potencjał, jako najistotniejsze walory, wskazuje park. Zestaw ten powtórzono i poszerzono przy okazji prezentacji

produktów turystycznych linearnych – szlaków tematycznych, w tym wypadku edukacyjnych. Widać więc wyraźnie, że nakazany ustawą obowiązek promocji zasobów dla potrzeb edukacji oraz ruchu turystycznego również jest realizowany. Osobną kwestią jest jakość tej promocji. Wprawdzie informacja jest udostępniona w przestrzeni wirtualnej, ale wiele można jeszcze zmienić, tak by uatrakcyjnić jej odbiór, o takiej potrzebie mówią publikacje (Cano, Prentice 1998; Gretzel i in. 2000). Przemysłane i prawidłowe opracowanie strony powinno być jednym z elementów strategii rozwoju promocji waloru bądź regionu (Xiang, Gretzel 2010; Hvass, Munar 2012). Ale, czy jest to odpowiednio realizowane, to jest temat do osobnych rozważań.

Literatura

- Babbie E. 2003. Badania społeczne w praktyce. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Baggio R.A. 2003. Websites Analysis of European Tourism Organizations. *Anatolia* 14: 93-106.
- Balmford A., Beresford J., Green J., Naidoo R., Walpole M., Manica A. 2009. A global perspective of trends in nature-based tourism. *PLoS Biology* 7: 1-6.
- Bastida U., Huan T.C. 2014. Performance evaluation of tourism websites' information quality of four global destination brands: Beijing, Hong Kong, Shanghai and Taipei. *Journal of Business Research* 67: 167-170.
- Božić S., Tomić N. 2015. Canyons and gorges as potential geotourism destinations in Serbia: comparative analysis from two different perspectives – general tourists' and geotourists'. *Open Geosciences* 7(1): 531-546.
- Buckley R. 2009. Ecotourism: Principles and Practices. CABI Publishing, Wallingford, Wielka Brytania
- Buhalis D. 2003. ETourism. Information Technology for Strategic Tourism Management. Financial Times Prentice Hall, New York, USA.
- Buhalis D., Law R. 2008. Progress in information technology and tourism management: 20 years on and 10 years after the Internet – The state of eTourism research. *Tourism Management* 29: 609-623.
- Burek C.V., Prosser C.D. 2008. The history of geoconservation: an introduction. *Geological Society* (London), *Special Publications* 300(1): 1-5.
- Bushell R., Staiff R., Eagles P.F.J. 2007. Tourism and protected areas: Benefits beyond boundaries. W: R. Bushell, P.J.F. Eagles (red.) *Tourism and protected area: Benefits beyond boundaries*, CAB International, Wallingford.
- Cano V., Prentice R. 1998. Opportunities for endearment to place through electronic 'visiting': WWW homepages and the tourism promotion of Scotland. *Tourism Management* 19(1): 67-73.
- Ceballos-Lascurain H. 1996. Tourism Ecotourism and Protected Areas: the state of Nature-based Tourism Around the World and Guidelines for its Development. IUCN, Gland and Cambridge, Anglia.
- Del Vasto-Terrientes L., Fernández-Cavia J., Huertas A., Moreno A., Valls A. 2015. Official tourist destination websites: Hierarchical analysis and assessment with ELECTRE-III-H. *Tourism Management Perspectives* 15: 16-28.
- Dowling R.K., Newsome D. 2006. Geotourism: sustainability, impacts and management. Elsevier, Oxford.
- Duszyński F., Migoń P., Kasprzak M. 2018. Góry Stołowe – kraina zrodzona z morza, PNGS, Kudowa Zdrój.
- Eagles P.F.J. 2014. Research priorities in park tourism. *Journal of Sustainable Tourism* 22: 528-549.
- Fassoulas C., Mouriki D., Dimitriou-Nikolaikis P., Iliopoulos G. 2012. Quantitative Assessment of Geotopes as an Effective Tool for Geoheritage Management. *Geoheritage* 4: 177-193.
- Garavaglia V., Diolaiuti G., Smiraglia C., Pasquale V., Pelfini M. 2012. Evaluating Tourist Perception of Environmental Changes as a Contribution to Managing Natural Resources in Glacierized Areas: A Case Study of the Forni Glacier (Stelvio National Park, Italian Alps), *Environmental Management* 50: 1125-1138.
- Gray M. 2004. Geodiversity: Valuing and Conserving Abiotic Nature, John Wiley and Sons, Chichester, Wielka Brytania.
- Gray M. 2005. Geodiversity and geoconservation: what, why, and how? W: V.L. Santucci (red.) *Papers Presented at the George Wright Forum*: 4-12.

- Gray M. 2011. Other nature: Geodiversity and geosystem services. *Environmental Conservation* 38(3): 271-27.
- Gretzel U., Yuan Y.L., Fesenmaier D.R. 2000. Preparing for the New Economy: Advertising Strategies and Change in Destination Marketing Organizations. *Journal of Travel Research* 39: 146-156.
- GUS. 2022. Główny Urząd Statystyczny. Online: <https://stat.gov.pl> (data ostatniego dostępu: 15.12.2022).
- Guyer C., Pollard J. 1997. Cruise visitor impressions of the environment of the Shannon-Erne waterways system. *Journal of Environmental Management* 51: 199-215.
- Henriques M. H., Pena dos Reis R., Brilha J., Mota T. 2011. Geoconservation as an Emerging Geoscience, *Geoheritage* 3: 117-128.
- Honey M. 2008. Ecotourism and sustainable development: who own paradise? Island Press, Washington.
- Hose T.A. 1994. Telling the story of stone – assessing the client base. Geological and Landscape Conservation, Londyn.
- Hose T.A. 1995. Selling the story of Britain's stone. *Environmental Interpretation* 10: 16-17.
- Hose T.A. 1997. Geotourism – selling the Earth to Europe. Engineering Geology and the Environment, Rotterdam
- Hose T.A. 2000. European Geotourism – Geological Interpretation and Geoconservation Promotion for Tourists. Geological Heritage: Its Conservation and Management, Madrid.
- Hose T.A. 2008. Towards a history of geotourism: definitions, antecedents and the future, Geological Society, Londyn.
- Hose T.A. 2011. The English Origins of Geotourism (as a Vehicle for Geoconservation) and their relevance to current studies. *Acta Geographica Slovenica* 5: 1-2.
- Hose T.A. Vasiljević D.A. 2012. Defining the Nature and Purpose of Modern Geotourism with Particular Reference to the United Kingdom and South-East Europe. *Geoheritage* 4(1-2): 25-43.
- Hvass K.A., Munar A.M. 2012. The takeoff of social media in tourism. *Journal of Vacation Marketing* 18: 93-103.
- Hyun M.Y., O'Keefe R.M. 2012. Virtual destination image: Testing a telepresence model. *Journal of Business Research*, 65: 29-35.
- Kaiser A., Purcelewska I. 2016. Turystyka jako sposób na obniżenie poziomu stresu w opinii osób aktywnych zawodowo. *Studia Periegetica* 16(2): 143-156.
- Korybo J. 2018. Historia ochrony przyrody w Górach Stołowych. W: C. Kabała (red.) *Góry Stołowe – przyroda i ludzie*, PNGS, Kudowa Zdrój: 391-403.
- Kowalczyk A. 2001. Geografia turystyki. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Kruczek Z. 2002. Atrakcje turystyczne. Metody oceny ich odbioru – interpretacja. *Folia Turistica* 13: 37-61.
- Kuenzi C., McNeely J. 2008. Nature-based tourism. W: O. Renn, K.D. Walker (red.) *Global Risk Governance IUCN Publishing*, Gland, Szwajcaria: 155-178.
- Kurek W. (red.). 2007. Turystyka. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Lee W., Gretzel U. 2012. Designing persuasive destination websites: A mental imagery processing perspective. *Tourism Management* 33: 1270-1280.
- Lehto X.Y., Kim D.Y., Morrison A.M. 2006. The effect of prior destination experience on online information search behaviour. *Tourism and Hospitality Research* 6: 160-178.
- Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J. 2002. Geografia turystyki Polski. PWE, Warszawa.
- Lima F., Brilha J., Salamun E. 2010. Inventorying geological heritage in large territories: a methodological proposal applied to Brazil. *Geoheritage* 2: 91-99.
- McCool S.F. 2009. Constructing partnerships for protected area tourism planning in an era of change and messiness, *Journal of Sustainable Tourism* 17(2): 133-148.
- McIntosh R.W., Goeldner C.R., Ritchie J.R.B. 1995. *Tourism: Principles, Practices, Philosophies*. John Wiley and Sons Inc., Nowy Jork–Chichester–Brisbane–Toronto–Singapur.
- Newsome D., Dowling R.K. 2010. Geotourism: the tourism of geology and landscape. Goodfellow, Oxford.
- Newsome D., Moore S.A., Dowling R.K. 2013. *Natural Area Tourism: Ecology, Impacts and Management 2nd Edition*, Channel View Publications, Bristol, Wielka Brytania.
- Noti E. 2013. The websites of National Tourism Organisations: A challenge of E-marketing. *Anglisticum Journal* 2: 241-249.

- Nowakowska A. 2002. Produkt turystyczny. W: G. Gołębowski (red.) *Kompendium wiedzy o turystyce*. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa–Poznań.
- Plan Ochrony Parku Narodowego Gór Stołowych*. 2013. Rozporządzenie Ministra Środowiska w sprawie ustanowienia planu ochrony dla Parku Narodowego Gór Stołowych z uwzględnieniem zakresu planu ochrony dla obszarów Natura 2000 PLH020004 i PLB020006 Góry Stołowe, PROJEKT, Warszawa.
- PNGS. 2022. Park Narodowy Gór Stołowych. Online: <https://www.pngs.com.pl> (data ostatniego dostępu: 15.12.2022).
- Rogalewski O. 1979. Zagospodarowanie turystyczne, WSiP, Warszawa.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 12 maja 2005 r. w sprawie sporządzania projektu planu ochrony dla parku narodowego, rezerwatu przyrody i parku krajobrazowego, dokonywania zmian w tym planie oraz ochrony zasobów, tworów i składników przyrody*, Dz.U. 2005 nr 94 poz. 794.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 września 1993 r. w sprawie utworzenia Parku Narodowego Gór Stołowych*, Dz.U. 1993 nr 88 poz. 407.
- Santangelo N., Romano P., Santo A. 2015. Geotourism in the Cilento Vallo di Diano Geopark: A Tool for Tourism Development in Southern Italy. *Geoheritage* 7: 319-335.
- Serrano E., González-Trueba J.J. 2005. Assessment of geomorphosites in natural protected areas: the Picos de Europa National Park (Spain). *Géomorphologie. Formes, processus, environnement* 3: 197-208.
- Słomka T., Kicińska-Świdarska A. 2004. Geoturystyka – podstawowe pojęcia. *Geoturystyka* 1: 5-7.
- Śniadek J., Zajadacz A. 2014. Turystyka i rekreacja a jakość życia mieszkańców Leszna. *Ekonomiczne Problemy Turystyki* 1(25): 341-367.
- Tan L., Jang S. 2012. Investigating the Routes of Communication on Destination Websites. *Journal of Travel Research* 51: 94-108.
- Tonge J., Moore S. 2007. Importance-satisfaction analysis for marine-park hinterlands: A Western Australian case study. *Tourism Management* 28: 768-776.
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody*, Dz. U. 2004 nr 92 poz. 880.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych*, Dz. U. Nr 157, poz. 1240.
- Vyas C. 2019. Evaluating state tourism websites using Search Engine Optimization tools. *Tourism Management* 73: 64-70.
- Warszyńska J., Jackowski A. 1978. *Podstawy geografii turystyki*. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- William J. Hunt Jr. 2010. A Model of Tourism as Context for Historical Sites: An Example of Historical Archeology at Yellowstone National Park, W: A. Corbin, M.A. Russell (red.) *Historical Archeology of Tourism in Yellowstone National Park*, Nowy Jork, Dordrecht, Heidelberg, Londyn, Springer: 1-74.
- Xiang Z., Gretzel U. 2010. Role of social media in online travel information search. *Tourism Management* 31:179-188.
- Zarządzenie Ministra Klimatu z dnia 13 stycznia 2020 r. w sprawie zadań ochronnych dla Parku Narodowego Gór Stołowych na lata 2020–2022*, Dziennik Urzędowy Ministra Klimatu, Warszawa, dnia 14 stycznia 2020 r., Poz. 8.

Summary

The article presents the main assumptions for the protection of objects and features of inanimate natural value in protected areas – attractions that may constitute the basis for developing geotourism in a region, on the example of the Stołowe Mountains National Park. Geotouristic potential was presented based on

the analysis of official legal documents developed for the protection of the Park. These were: the draft plan for the protection of PNGS and the Park's 2014–22 protection tasks designed to determine the threats related to tourism development, as well as the Park's official website. Geotouristic resources were presented in documents, and their selection is a practical expression of the tourism development policy in the protected area. The method of presentation was also analysed.

The Stołowe Mountains National Park is located in the Stołowe Mountains, which are part of the Central Sudetes. Its geotouristic attractiveness is determined by its unique relief, which reflects its geological structure. Most of the mountains, built of sedimentary rocks, are examples of structural relief. It is the only example of slab relief in Poland. The area is protected by the Nature Conservation Act of 16 April 2004. The Act requires that a nature conservation plan be developed according to which specific natural resources, including inanimate ones, should be protected.

If the plan has not yet been approved, temporary protection of resources is conducted based on protection tasks approved each time by the competent minister. The current set of tasks consists of several parts. These include: the identification and assessment of existing and potential internal and external threats; the indication of ways to eliminate or reduce these threats and their effects; the description of the methods of active protection of ecosystems, specifying their type, size and location; and the determination of places made available for scientific, educational, tourist purposes together with the maximum number of people that can stay in these places at any one time.

Apart from the above set of tasks, the need for protection is shown in the Park's draft nature protection plan. Some of the protection objectives there mention preserving biological diversity and geological and geomorphological heritage, as well as shaping appropriate human attitudes towards nature through education, information and promotion in the field of nature protection.

Due to the richness of the geoheritage, the objectives of protecting inanimate nature were also indicated. The project contains a list of the most valuable geological and geomorphological objects found in the area of the Park – a total of 73 objects. The top ten, in the order of the list, were: Szczeliniec Wielki, Błędne Skały, Białe Skały, Rocks at Radkowskie Urwisko, rocks at Słoneczne Cliff, Skalne Grzyby, the rocks of Góra Zbój, the rocks of Góra Dzik, the rocks of Fort Karol and Samotnika, and Skałki Łężyckie. This list became the basis for the promotion of geotourism resources presented at the Park's official website. The places and manner of presentation were analysed.

The analysis of the documents that describe the activities of the Stołowe Mountains National Park shows that they are well thought-

out and fit into the nature protection policy in Poland and basically meet all the requirements related to inanimate nature. This applies to the implementation of the tasks set out in article 3 of the Act, which includes legal protection of resources, formations and components of nature, implementation of the programme for the protection of sustainable usage of biodiversity, along with the action planning and conducting of educational, information and promotional activities in the field of nature protection. The tasks of national parks are clarified in Article 8 of the Act: indicating how protective activities are conducted in the park's ecosystems, making the area of the national park available on the terms set out in the protection plan or protective tasks, and conducting activities related to environmental education (Journal of Laws of 004, No. 92, item 880).

All these elements are implemented by the Stołowe Mountains National Park, or at least the will to do so is expressed in the relevant documents specifying tasks that take into account the specificity of the area it protects. This specificity stems from the unique relief of the mountains, together with their inanimate nature resources.

As clearly seen from the analysed documents and source materials, the park also fulfils its statutory obligation to make available the inanimate nature attractions, for research, educational and tourist purposes alike. The particular points of the protection tasks or the draft protection plan indicate a sustainable approach to the use of attractions. The threats described in the documents are followed by ideas for reducing or eliminating them, so that the resources of inanimate nature can be made available to visitors to the Park. The type of protective tasks and their size, which has a very practical and detailed dimension, are also defined.

The Park, in accordance with the obligations imposed on it, undertakes appropriate promotional activities. It prepares its resources for reception by visitors by distributing relevant information and prepares tourist products on the basis of geotourism resources. Such products are themed trails – didactic trails. In this way, the Park performs the educational, investigative and ecological education functions – one of the main functions of tourism. Information about them has been posted on the official website and is the result of an earlier inventory of resources.